

ha förkastats under en period där diskursanalysen haft tolkningsföreträde. Men här utnyttjas denna potential aldrig. Kanske vill Brembeck överlåta funderingar om konsekvenserna av McDonald's trivialisering och samtidiga försvenskning till läsaren. Självt hade jag dock gärna fått lite mera hjälp av henne i de funderingar som ofrånkomligen tränger sig på. Vilken påverkan har mikronätverken mellan hamburgerrestaurangens besökare, anställda, maskiner och pappförpackningar på andra nätverk som verkar på global nivå? Vilka sociala, politiska och materiella följder får översättningarna och transformationerna? Det är stora frågor, men samtidigt frågor som faktiskt hade kunnat få en intressant belysning just genom att författaren ger oss så detaljerade etnografier av den vardagliga praktiken i det lilla formatet.

*Håkan Jönsson, Lund*

Lena Johannesson, Ulrika Kjellman, Birgitta Skarin Frykman: *Arbetarrörelse och arbetarkultur. Bild och självbild*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007. 422 s., ill. ISBN 978-91-7331-098-7.

Med boktryckarkonsten fick det tryckta ordet primatet som informationsmedium. Bilder saknades visserligen inte helt i böckerna, men de bestod under 1500- och 1600-talen merendels av mycket små träsnitt. Med kistebreven, som började tryckas i vårt land vid 1700-talets mitt, ökade bildformaten och bildspridningen för att i teveåldern bli helt ledande i informationskommunikationen. Bildforskning blir därmed allt viktigare också när vi söker få ett grepp om mer abstrakta företeelser i det förflutna, som t.ex. arbetarrörelsen. Men även symbolhandlingar i form av seder och bruk vid livets högtider ger insyn i arbetarkulturen. I den här aktuella boken lyfts både bilder och symbolhandlingar fram och låter oss möta arbetarkulturen ur nya perspektiv.

Ulrika Kjellman har analyserat bilder av de båda arbetarledarna Hjalmar Branting och Per Albin Hansson i veckopressen. Det är ett fruktbart kontrastivt grepp som på en gång visar deras olikheter och fotografikonstens utveckling. De tidiga porträttfotografierna var visserligen tekniskt moderna, men innehållsmässigt var de anknutna till porträttmåleriet. Branting framställs som hövdingen, medan Per Albin avbildas som landsfadern. "Bilden... skapar en annan relation till den avbildade än texten. Den är mer direkt, går snabbare att ta till sig och sprids

därför på ett annat sätt än texten. Det nya bildmediet bidrog med all säkerhet till att bilden av Per Albin som den joviala landsfadern kunde spridas så effektivt."

Lena Johannesson belyser arbetarrörelsens symbolkommunikation genom "den stora gestaltens formel och den knutna nävens gestik". Här är perspektivet internationellt och materialet främst affischer. Artikeln publicerades 1980 och hade säkert kunnat följas upp. I uppsatsen "Funkis utan hus" behandlar Johannesson arbetarrörelsens publicistiska formspråk bl.a. utifrån fackföreningspublikationerna. Här rör hon sig med suverän säkerhet och kan luta sig mot omfattande tidigare arbeten. Också i bokens sista uppsats "Yrkesserien – en folkhemsparadox" behandlar hon ett område där hon tidigare gjort betydelsefulla insatser.

Fackföreningsfanorna är en annan form för kommunikation av arbetarrörelsens budskap inför offentligheten. Allmänheten mötte dem vid de årliga demonstrationerna, men också i arbetarnas begravningståg. Även om fanorna var det mest karakteristiska för arbetarbegravningarna alltifrån slutet av 1800-talet är de bara en del av vad Birgitta Skarin Frykman i sin studie kallar "Arbetarbegravningarnas sociala språk".

Redan i publikationen om döden, i samband med Stadshistoriska museets utställning i Göteborg 1994, tog Skarin Frykman upp ämnet, men nu behandlar hon det i ett helhetsperspektiv på 136 sidor. Det har inte skett sedan Louise Hagberg gav ut sin bok *När döden gästar* (1937). Men medan detta verk främst behandlar förhållandena på landsbygden, liksom min frågelista "Begravning" (1949), sätter hon förhållandena i städerna, enkannerligen i Göteborg, i fokus. Medan jag själv i min begravningsforskning främst lagt tyngdpunkten vid tid och rum lyfter Skarin Frykman fram den sociala dimensionen. Hon tecknar en helhetsbild av arbetarbegravningarna i Göteborg och visar den roll de hade inte minst för att lyfta fram och förstärka arbetarklassens statusmedvetande. Det var ett tillfälle att stiga ut i det offentliga rummet på liknande sätt som de borgerliga skikten gjort sedan långt tillbaka. Hon förstärker belysningen genom en jämförelse med förhållandena i England, där man kunde leva under stora försaker – inte minst på grund av höga försäkringspremier – enbart för att få en "hederlig" begravning. Desto märkligare är det att begravningsseden i våra dagar så snabbt mist sin statusfunktion samtidigt som individualismen kommer allt starkare till uttryck i begravningens uttrycksformer och symbolspråk.

Inte minst den senaste tidens religionssociologiska

undersökningar i Lund, som Skarin Frykman inte refererar till, kanske därför att hennes arbete avslutades redan innan dessa publicerades, visar detta. Medan de religionssociologiska arbetena merendels är baserade på hårddata har Skarin Frykman lagt ner stor möda på att locka fram individuella röster, t.ex. genom uppteckningar. I sin oredigerade form gör de framställningen levande och blottlägger ”folktankarna” för att bruka ett gammalt ord.

*Nils-Arvid Bringéus, Lund*

Allan T. Nilson: *Sjöfart på vattenleder – studier kring Väner och Göta kanal*. Vänermuseum, Lidköping 2007. 120 s., ill. ISBN 978-91-88048-18-9.

Väner och Göta kanals västgötadel är huvudämnet för boken som gavs ut sommaren 2007 då Göta kanal fyllde 175 år. Boken innehåller tolv stycken antikvariska kapitel som rör sjöfarten i Väner med omgivande vattenleder. Skriften skall knyta samman äldre och sentida skrifter för att förstå och förbättra kunskapen om den inre sjöfarten i detta stora geografiska område. I sjöfartsområdet Väner ingår bl.a. Göta älv, Trollhätte kanal, Göta kanal, Dalslands kanal och andra vattenleder som man når från Väner. Värt att uppmärksamma är att många skutor från södra Bohuslän gick på Vänersjöfart, och deras sjömän var inte obekanta med de stora världshaven. Väner är fortfarande hemnavatten för två stora rederier med utrikessjöfart, Ahlmark lines och Thunbolaget, med hemmahamn i Karlstad respektive Lidköping.

Boken behandlar flera sjöfartsämnen och hänvisar till både äldre och nyare standardverk om Vänersjöfart. Bland de senare som förf. uppmärksammar är boken *Kring Väner*, som Vänermuseum gav ut år 2001. Den är en vägvisare till kultur och natur för hela Vänerområdet. I såväl texten som litteraturförteckningen i *Sjöfart på vattenleder* nämner förf. ett flertal artiklar och böcker om sjöfarten och närstående verksamheter. De handlar inte bara om båtar, sjöfart och handel utan även om upplevelser samt om natur och miljö. Som läsare lockas man att fördjupa sig i ämnet. Genom sitt allsidiga innehåll, som presenteras på relativt få sidor, bör boken kunna väcka olika sorters intressen rörande Väners sjöfartshistoria.

Bland viktiga forskningsarbeten nämns Reinhold Castenssons omfattande Göta kanalprojekt ”EU-Terra-

projektet Canaexhistorique: Voices d’Eau Vivantes” vid Linköpings universitet. Forskningen inleddes 1983 med ”Göta kanal – en linje genom historien”. Projektet ledde till etableringen av internationella nätverk mellan kanaladministratörer, forskare och den kanalintresserade allmänheten. Nilson önskar att projektets publikationer blir mer uppmärksammade och vetenskapligt granskade. Ett resultat av detta projekt ledde till att den internationella kanalkonferensen, World Canals Conference, på temat kanalernas betydelse i det moderna samhället 2005 förlades till Sverige. Samma år anordnade Riksantikvarieämbetet ”Sjöfartens miljöer”, som omfattade hela landet.

Forskningen och kongresserna om Göta kanal gör en påmind om att det finns en motsättning mellan kanalens kulturhistoriska värde och dess eventuella framtida betydelse för näringslivet om den byggs om för moderna fraktfartyg. Göta kanal är förvånansvärt välbevarad som teknikhistoriskt minnesmärke och de kulturminnesvårdande instanserna anser att den bör bli byggnadsminnesförklarad och att den även bör placeras på Unescos världsarvslista. Men detta är oförenligt med de intressen som vill att kanalen skall utnyttjas för godstransport. Det skulle kräva en omfattande ombyggnad och modernisering. De ekonomiska intressenterna framhåller att transporter på kanalen skulle gynna den ekonomiska utvecklingen, minska belastningen på landsvägarna och vara miljövänligare, men det sistnämnda argumentet kan nog ifrågasättas ur ett mer renodlat miljöperspektiv. En ombyggnad skulle också inverka negativt på turismen och nöjestrifiken.

Ett kapitel handlar om 1800-talets godstransporter och hamnbyggen i Väner med stor betydelse för spannmålshandelns utveckling. Andra viktiga transporter gällde järn, bräder, ved, jordbruksprodukter, kalk, kol och produkter från industrierna runt Väner. Många av frakterna passerade Göteborg och därifrån infördes salt och sill till Vänerområdet. Det är intressant att det till Vänerstädernas hamnar och marknadstorg anlände varor och handelsfolk från ett stort geografiskt område, som utnyttjade de inre vattenvägarnas transportmöjligheter.

I boken finns många berättelser om människor och deras livsöden. De bygger på ett omfattande intervju-material som Nilson och andra museitjänstemän utfört med de olika yrkesmän som förekommit i anslutning till sjöfarten och deras familjer. Bland folkminnesinsamlarna märks radiomannen Lars Madsén, som växte upp i Karlstad.

Sjömannens hustru och barn skötte ofta ett litet jord-